

WYKORZYSTANIE BILANSU MAJĄTKOWEGO W OCENIE STANU I KIERUNKÓW ZMIAN SYTUACJI EKONOMICZNO- FINANSOWEJ PRZEDSIĘBIORSTW HODOWLANYCH

Henryk Runowski

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw SGGW w Warszawie
Kierownik: prof. dr hab. Wojciech Ziętara

Słowa kluczowe: bilans majątkowy, struktura i dynamika zmian, sytuacja ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstw, spółki hodowlane

Key words: balance sheet, structure and dynamics of changes, financial and economic situation of companies, breeding companies

S y n o p s i s: Przedstawiono możliwości wykorzystania bilansu do oceny sytuacji majątkowej i ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstw hodowli roślin i zwierząt Agencji Nieruchomości Rolnych. Zbadano kształtowanie się poziomu, dynamiki oraz struktury aktywów i pasywów badanych przedsiębiorstw w latach 1997-2007. Uzyskane wyniki mogą stanowić podstawę do porównywania wyników przez poszczególne przedsiębiorstwa hodowli roślin i zwierząt do zaprezentowanych w artykule średnich wartości dla całej grupy tych przedsiębiorstw.

WSTĘP

Bilans majątkowy przedsiębiorstwa jest ważnym źródłem informacji o jego sytuacji majątkowej i ekonomiczno-finansowej. Zawiera on zestawienie na określony dzień – w ujęciu wartościowym – stanu majątku firmy oraz źródeł jego sfinansowania [Siemińska 2003, Siudek 2004, Strużycki i in. 2002]. Jego analiza umożliwi obserwowanie zmian w poziomie i strukturze majątku (aktywów) przedsiębiorstwa oraz źródeł jego sfinansowania (pasywach), a także ocenę obserwowanych tendencji i ich skutków dla przedsiębiorstw. Składniki majątkowe w bilansie przedsiębiorstw są umieszczane po stronie aktywów według zwiększającego się stopnia płynności, zaś po stronie pasywów według rosnącej pilności ich zwrotu [Wyszowska 1996]. Podobny układ bilansu stosowany jest w krajach Unii Europejskiej. Z kolei w USA zarówno aktywne, jak i pasywne składniki bilansu prezentowane są w odwrotnej kolejności. Użyteczność informacyjna bilansu nie jest w praktyce rolniczej dostatecznie doceniana. W praktyce przedsiębiorstw rolnych przeważa błędne przesądzenie, że bilans majątkowy jest domeną księgowych. Tym samym w praktyce nie wykorzystuje się dużej pojemności informacyjnej bilansów majątkowych dla potrzeb zarządzania przedsiębiorstwami rolniczymi. Wielkość i rodzaj majątku przedsiębiorstw wynika z charakteru prowadzonej działalności. Dlatego, że dla zachowania poprawności oceny bi-

lansu analizowanego przedsiębiorstwa należy go porównywać z bilansami przedsiębiorstw o podobnym profilu działalności. Ta sytuacja uzasadnia potrzebę tworzenia punktów odniesienia dla takich porównań, między innymi przez wyznaczenie średnich wartości (parametrów) dla grupy przedsiębiorstw „podobnych”, czy przedsiębiorstw tej samej branży. Przedstawiono wyniki badań dotyczących kształtowania się bilansu majątkowego w przedsiębiorstwach hodowli roślin i zwierząt Agencji Nieruchomości Rolnych.

CEL I METODYKA BADAŃ

Celem badań było zaprezentowanie zmian, jakie zachodziły w poziomie i strukturze majątku badanych przedsiębiorstw i źródłach jego finansowania w dłuższym okresie, ocena tych tendencji oraz wyznaczenie uśrednionych dla badanej grupy przedsiębiorstw parametrów i wskaźników struktury, a także dynamiki aktywów i pasywów, jako punktów odniesienia dla oceny bilansów przedsiębiorstw tego typu. W opracowaniu poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania:

- jakie zmiany zachodzą w poziomie kształtowania się poszczególnych składników majątku badanej grupy przedsiębiorstw?
- jak kształtuje się i w jakim kierunku zmienia się struktura aktywów i pasywów badanych przedsiębiorstw?
- jak należy interpretować zmiany w bilansach badanych przedsiębiorstw i jakie wynikają z nich rokowania dla dalszego funkcjonowania badanych przedsiębiorstw?

Materiał źródłowy do badań stanowią dane dotyczące sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw hodowli roślin i zwierząt, będących jednoosobowymi spółkami Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR). Badania dotyczą okresu od 1997 do 2007 roku. W każdym roku badań w celu zachowania porównywalności wyników analizą objęto te same 51 przedsiębiorstw zajmujących się hodowlą twórczą i zachowawczą roślin i zwierząt. Niezbędne dane analityczne uzyskano z rocznych sprawozdań finansowych poszczególnych spółek. W analizie materiału wykorzystano metodę statystyki opisowej (tabelaryczną i graficzną), metodę korelacji oraz metodę analizy poziomej i pionowej bilansu.

WYNIKI BADAŃ

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Badane przedsiębiorstwa obok typowej rolniczej działalności produkcyjnej prowadzą hodowlę twórczą i zachowawczą roślin i zwierząt. Zostały powołane w celu tworzenia i upowszechniania nośników postępu biologicznego w polskim rolnictwie. Do ich zadań statutowych należy między innymi prowadzenie prac hodowlanych, produkcja kwalifikowanego materiału siewnego roślin rolniczych oraz materiału zarodowego zwierząt [Runowski 1997]. Funkcjonują one w formie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Wynika z tego obowiązek pokrywania wydatków z osiągniętych przychodów. Z uwagi na prowadzenie kosztownych prac hodowlanych, a także niskie ceny nośników biologicznych, przedsiębiorstwa te do 2007 roku korzystały z dotacji budżetowych z Funduszu Postępu Biologicz-

nego. Od 2008 roku dotacje te zostały wycofane. Oznacza to, że od tego roku funkcjonują one na zasadach rynkowych i korzystają ze wsparcia finansowego na zasadach ogólnie obowiązujących w przedsiębiorstwach rolnych. W latach 2001-2007 badane przedsiębiorstwa korzystały dodatkowo ze środków finansowych Agencji Nieruchomości Rolnych z przeznaczeniem na dofinansowanie inwestycji związanych z modernizacją zaplecza hodowlanego [Runowski 2002]. W tabeli 1 przedstawiono podstawowe dane charakteryzujące zasoby produkcyjne badanych przedsiębiorstw, tj. ziemi, pracy i majątku ogółem oraz wyniki finansowe w latach 1997-2007.

Tabela 1. Charakterystyka zasobów badanych przedsiębiorstw w latach 1997-2007

Rok	Powierzchnia UR [ha]	Zatrudnienie [osoby]	Majątek ogółem [tys. zł]	Wynik finansowy [tys. zł]
1997	1735,8	163	10 849,8	156,9
1998	1745,8	158	11 811,9	-13,1
1999	1752,4	141	12 582,8	-86,7
2000	1813,9	121	13 297,7	353,6
2001	1779,1	115	13 752,0	197,6
2002	1746,2	105	14 832,2	150,3
2003	1745,6	97	16 091,6	136,8
2004	1745,6	96	18 608,9	988,7
2005	1745,6	96	20 136,1	852,4
2006	1745,6	96	22 137,4	683,7
2007	1751,1	91	24 594,0	1 154,8

Źródło: badania własne.

ZMIANY W POZIOMIE AKTYWÓW BADANYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Z danych zamieszczonych w tabeli 2 wynika, że w badanym okresie wartość majątku ogółem wzrosła średnio na przedsiębiorstwo z 10,8 do 24,6 mln zł. Oznacza to, że aktywa ogółem wzrosły prawie 2,3 razy. W tym samym okresie wartość aktywów trwałych zwiększyła się 2,2-krotnie, a aktywów obrotowych prawie 2,4-krotnie. Taki kierunek zmian należy ocenić pozytywnie.

Z analizy zmian wartości głównych grup aktywów trwałych wynika, że dynamika ich wzrostu była zróżnicowana. W latach 1997-2007 największy przyrost odnotowano w wartości inwestycji długoterminowych (6,4 razy). Z kolei wartość należności długoterminowych w badanym okresie zmniejszyła się około 7-krotnie. Wzrost wartości inwestycji długoterminowych był związany częściowo ze wzrostem liczby udziałów członkowskich, jakie obejmowały spółki produkujące mleko w spółdzielniach mleczarskich, a częściowo wynikał z inwestowania w długoterminowe papiery skarbowe i akcje wolnych środków finansowych, w tym środków przekazanych do spółek w formie dopłat do kapitału z przeznaczeniem na dofinansowanie programów inwestycyjnych lub na pokrycie strat z lat ubiegłych. Wartość środków niematerialnych i prawnych utrzymywała się w badanym okresie na zbliżonym poziomie. Z kolei wartość rzeczowych aktywów trwałych wzrosła 2,1-krotnie, znacznie wyprzedzając obserwowaną za badany okres skumulowaną inflację (52,3%). Dynamika zmian wartości poszczególnych składników rzeczowych aktywów trwałych była różna. Największy wzrost (4,9-krotny) odnotowano w przypadku środków trwałych w budowie i zaliczek na środki trwałe w budowie, zaś najmniejszy (1,5 i 1,8-krotny) w przypadku urządzeń technicznych i maszyn oraz w grupie innych środków trwałych. W związku z realizacją programu inwestycyjnego notowano, szczególnie od 2002 roku, sukcesywny wzrost wartości środków trwałych w budowie. Inwestycje te były związane głównie z odnową zaplecza technicznego dla hodowli roślin i zwierząt. Inwestowano głównie w budynki inwentarskie, magazyny zbożowe i nasienne oraz środki transportu. Ich efektem był w analizowanym okresie 3,4-krotny wzrost wartości środków transportu i 2,2-krotny wzrost wartości budynków i budowli.

Z wykonanego rachunku korelacji wynika, że wartość rzeczowych aktywów trwałych jest skorelowana z takimi czynnikami, jak: wartość aktywów obrotowych ($r = 0,66$), w tym z

Tabela 2. Aktywa spółek ANR i ich struktura w latach 1997-2007

Wyszczególnienie	Wartości [tys. zł] w roku										
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. Aktywa trwałe	6 966,1	7 578,1	7 977,8	8 291,6	8 466,9	9 098,0	10 224,8	11 106,2	12 146,0	13 646,0	15 283,9
I. Wartości niematerialne i prawne	62,5	43,2	29,5	24,4	25,6	22,3	14,4	14,5	24,5	38,8	59,6
II. Rzeczowe aktywa trwałe	6 778,4	7 284,9	7 678,3	7 950,1	8 147,0	8 838,8	9 990,4	10 872,3	11 895,0	12 917,6	14 500,3
1. Grunty własne	115,3	166,4	254,1	283,2	282,5	286,7	278,0	276,6	297,0	304,0	318,7
2. Budynki i budowle	3 961,1	4 127,5	4 248,3	4 427,0	4 508,9	4 802,7	5 658,6	6 212,3	6 835,2	7 423,5	8 634,9
3. Urządzenia techniczne i maszyny	1 514,0	1 629,2	1 683,2	1 705,2	1 735,0	1 910,4	2 024,7	2 081,7	2 151,4	2 219,9	2 257,4
4. Środki transportu	316,2	354,5	381,9	430,7	460,4	469,3	518,3	602,1	802,7	895,1	1 075,4
5. Inne środki trwałe	660,3	742,4	825,5	818,2	853,9	940,6	1 008,5	1 138,4	1 199,1	1 150,6	1 175,0
6. Środki trwałe w budowie, zaliczki na inwestycje	211,5	264,8	285,3	285,8	306,3	429,2	502,3	561,3	609,6	924,5	1 039,0
III. Należności długoterminowe	12,9	12,0	15,8	70,9	43,0	18,3	7,2	6,1	3,5	4,0	1,9
IV. Inwestycje długoterminowe	112,4	238,1	254,2	246,2	251,3	218,6	212,7	213,3	222,9	685,6	722,0
B. Aktywa obrotowe	3 868,6	4 212,7	4 580,7	4 976,2	5 260,1	5 699,5	5 818,4	7 448,8	7 927,2	8 404,2	9 218,1
I. Zapasy	2 864,4	2 994,3	3 101,0	3 382,7	3 415,4	3 461,8	3 436,8	3 780,5	3 882,8	3 972,9	4 424,5
II. Należności krótkoterminowe	561,2	755,1	878,8	867,6	951,9	1 149,1	1 182,7	1 739,3	2 016,9	2 294,5	2 558,2
III. Inwestycje krótkoterminowe, w tym: środki pieniężne	443,1	463,2	600,9	725,9	892,8	1 088,7	1 199,0	1 928,9	2 027,5	2 136,8	2 235,4
C. Rozliczenia międzyokresowe*	15,1	21,2	24,3	29,8	25,0	34,7	48,4	53,9	63,0	87,3	91,9
Aktywa razem	10 849,8	11 811,9	12 582,8	13 297,7	13 752,0	14 832,2	16 091,6	18 608,9	20 136,1	22 137,4	24 594,0

* Z uwagi na poprzedni układ bilansu nie ma możliwości prezentacji rozliczeń międzyokresowych z podziałem na długo- i krótkoterminowe
Źródło: badania własne.

Tabela 2. c.d. Struktura aktywów spółek ANR w latach 1997-2007

Wyszczególnienie	Udział w % w roku										
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. Aktywa trwałe	64,2	64,2	63,4	62,4	61,6	61,3	63,5	59,7	60,3	61,6	62,1
I. Wartości niematerialne i prawne	0,6	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
II. Rzeczowe aktywa trwałe	62,5	61,7	61,0	59,8	59,2	59,6	62,1	58,4	59,1	58,4	59,0
1. Grunty własne	1,1	1,4	2,0	2,1	2,1	1,9	1,7	1,5	1,5	1,4	1,3
2. Budynki i budowle	36,5	34,9	33,8	33,3	32,8	32,4	35,2	33,4	33,9	33,5	35,1
3. Urządzenia techniczne i maszyny	14,0	13,8	13,4	12,8	12,6	12,9	12,6	11,2	10,7	10,0	9,2
4. Środki transportu	2,9	3,0	3,0	3,2	3,3	3,2	3,2	3,2	4,0	4,0	4,4
5. Inne środki trwałe	6,1	6,3	6,6	6,2	6,2	6,3	6,3	6,1	6,0	5,2	4,8
6. Środki trwałe w budowie, zaliczki na inwestycje	1,9	2,2	2,3	2,1	2,2	2,9	3,1	3,0	3,0	4,2	4,2
III. Należności długoterminowe	0,1	0,1	0,1	0,5	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
IV. Inwestycje długoterminowe	1,0	2,0	2,0	1,9	1,8	1,5	1,3	1,1	1,1	3,1	2,9
B. Aktywa obrotowe	35,7	35,7	36,4	37,4	38,2	38,4	36,2	40,0	39,4	38,0	37,5
I. Zapasy	26,4	25,4	24,6	25,4	24,8	23,3	21,4	20,3	19,3	17,9	18,0
II. Należności krótkoterminowe	5,2	6,4	7,0	6,5	6,9	7,7	7,3	9,3	10,0	10,4	10,4
III. Inwestycje krótkoterminowe, w tym: środki pieniężne	4,1	3,9	4,8	5,4	6,4	7,3	7,4	10,4	10,1	9,7	9,1
	4,1	3,9	4,6	5,4	6,2	7,2	7,4	10,4	10,1	9,7	9,1
C. Rozliczenia międzyokresowe*	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Aktywa razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

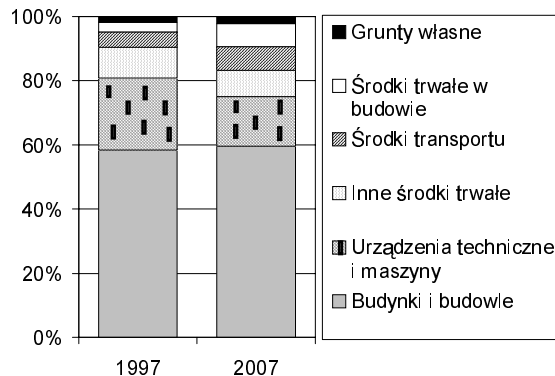
* Z uwagi na poprzedni układ bilansu nie ma możliwości prezentacji rozliczeń międzyokresowych z podziałem na długo- i krótkoterminowe
Źródło: badania własne.

należnościami ($r = 0,60$), fundusz własny ($r = 0,90$), przychody i koszty działalności przedsiębiorstwa (odpowiednio $r = 0,69$ i $r = 0,70$) oraz kapitał pracujący netto ($r = 0,61$).

Analiza stanu aktywów obrotowych w badanych spółkach wykazuje zróżnicowaną dynamikę zmian jego składników. W badanym okresie (lata 1997-2007) nastąpił bardzo szybki wzrost poziomu środków pieniężnych oraz należności krótkoterminowych. Środki pieniężne średnio na spółkę zwiększyły się z 443 tys. zł w 1997 roku do 2233 tys. zł w 2007 roku (wzrost 5-krotny). Jest to wynikiem z jednej strony wzrastającego zysku, z drugiej środków kierowanych przez właściciela, tj. Agencję Nieruchomości Rolnych na dofinansowanie inwestycji i pokrycie strat w tych spółkach, które generowały straty. Niepokojący jest w badanym okresie sukcesywny wzrost wartości należności krótkoterminowych. Ich poziom zwiększył się z 561 tys. zł w 1997 roku do 2558 tys. zł w 2007 roku (wzrost 4,6-krotny). Zauważona tu tendencja wskazuje na słabą determinację kierownictw badanych przedsiębiorstw w skutecznym ściąganiu należności. Z dokładniejszej analizy wynika, że wzrost należności jest głównie wynikiem umownego odraczania terminów płatności za sprzedane produkty i towary (materiał siewny, buraki cukrowe, rzepak, czy ziarna zbóż towarowych). Wolniejsza dynamika wzrostu zapasów (wzrost 1,5-krotny) niż należności pozwala sądzić, że zarządy zabiegają o szybką sprzedaż swoich produktów, nawet kosztem opóźnionych płatności. Jest to często wynikiem braku wystarczającej i w dobrym stanie technicznym własnej bazy przechowalniczej. Wartość aktywów obrotowych jest skorelowana z takimi czynnikami, jak: wartość rzeczowych aktywów trwałych ($r = 0,66$), wynik finansowy netto ($r = 0,63$), poziom zobowiązań krótkoterminowych ($r = 0,61$), przychody i koszty działalności przedsiębiorstwa (odpowiednio $r = 0,85$ i $r = 0,83$) oraz udział rzeczowych aktywów trwałych w majątku ogółem ($r = -0,56$).

STRUKTURA AKTYWÓW

Ważnym źródłem informacji o kierunkach zmian w sytuacji majątkowej i ekonomiczno-finansowej badanych przedsiębiorstw jest analiza struktury aktywów. Z danych zamieszczonych w tabeli 2 wynika, że w początkowym roku okresu analizy, tj. w 1997 roku aktywa trwałe stanowiły 64,2%, a aktywa obrotowe – 35,7%. W kolejnych latach analizy następowały niewielkie zmiany polegające głównie na spadku udziału aktywów trwałych. W końcowym roku analizy aktywa trwałe stanowiły 62,1%, a aktywa obrotowe 37,5% wartości majątku ogółem. Taki kierunek zmian należy ocenić pozytywnie. W aktywach trwałych w całym badanym okresie dominowały rzeczowe aktywa trwałe. Stanowiły one odpowiednio 96,9% w 1997 roku i 95,0% w 2007 roku (tab. 3). Pozostałą część aktywów trwałych stanowiły: wartości niematerialne i prawne (głównie licencje z tytułu prawa do odmian oraz programy komputerowe), inwestycje długoterminowe oraz należności długoterminowe. W strukturze rzeczowych aktywów trwałych,

Rysunek 1. Struktura rzeczowych aktywów trwałych spółek w 1997 i 2007 roku
Źródło: badania własne.

jak wynika z rysunku 1, przeważały budynki i budowle, których udział kształtował się w całym badanym okresie na zbliżonym poziomie (58-60%) oraz urządzenia techniczne i maszyny, których udział począwszy od 1997 roku systematycznie się zmniejszał. Duży udział budynków i budowli w rzeczowych aktywach trwałych wynika stąd, że badane przedsiębiorstwa utrzymują zwierzęta, które w naszych warunkach klimatycznych wymagają odpowiednich pomieszczeń gospodarskich, a także innych budynków i budowli, w tym zaplecza technicznego dla hodowli i budynków oraz budowli towarzyszących. W tym samym okre-

Tabela 3. Struktura aktywów trwałych spółek ANR w latach 1997-2007

Wyszczególnienie	Udział [%] w roku										
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
I. Wartości niematerialne i prawne	0,9	0,6	0,4	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4
II. Rzeczowe aktywa trwałe	97,3	96,1	96,2	95,9	96,2	97,2	97,7	97,9	97,9	94,7	94,9
1. Grunty własne	1,7	2,2	3,2	3,4	3,3	3,2	2,7	2,5	2,4	2,2	2,1
2. Budynki i budowle	56,9	54,5	53,3	53,4	53,3	52,8	55,3	55,9	56,3	54,4	56,5
3. Urządzenia techniczne i maszyny	21,7	21,5	21,1	20,6	20,5	21,0	19,8	18,7	17,7	16,3	14,8
4. Środki transportu	4,5	4,7	4,8	5,2	5,4	5,2	5,1	5,4	6,6	6,6	7,0
5. Inne środki trwałe	9,5	9,8	10,3	9,9	10,1	10,3	9,9	10,3	9,9	8,4	7,7
6. Środki trwałe w budowie, zaliczki na inwestycje	3,0	3,5	3,6	3,4	3,6	4,7	4,9	5,1	5,0	6,8	6,8
III. Należności długoterminowe	0,2	0,2	0,2	0,9	0,5	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
IV. Inwestycje długoterminowe	1,6	3,1	3,2	3,0	3,0	2,4	2,1	1,9	1,8	5,0	4,7
Aktywa trwałe razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

Tabela 4. Struktura aktywów obrotowych spółek ANR w latach 1997-2007

Wyszczególnienie	Udział [%] w roku										
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Zapasy	74,0	71,1	67,7	68,0	64,9	60,7	59,1	50,8	49,0	47,3	48,0
Należności krótkoterminowe	14,5	17,9	19,2	17,4	18,1	20,2	20,3	23,4	25,4	27,3	27,8
Inwestycje krótkoterminowe, w tym	11,5	11,0	13,1	14,5	16,9	19,1	20,6	25,9	25,6	25,4	24,2
środkami pieniężnymi	11,5	11,0	12,7	14,5	16,3	18,8	20,6	25,9	25,6	25,4	24,2
Aktywa obrotowe razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

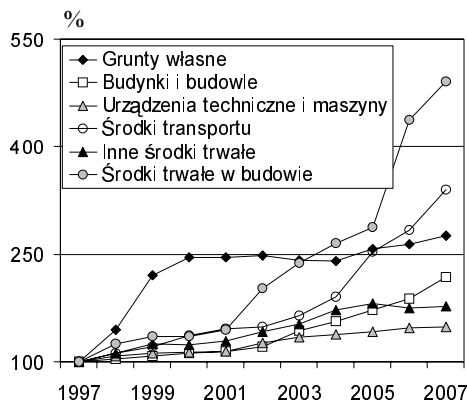
Źródło: badania własne.

sie zanotowano wzrost udziału środków transportowych (z 4,7 do 7,4%) oraz środków trwałych w budowie (z 3,1 do 7,2%) w strukturze rzeczowych aktywów trwałych. Z przedstawionej analizy wynika, że budynki i budowle, a więc środki trwałe cechujące się małą mobilnością stanowią w badanych przedsiębiorstwach ponad 1/3 wartości aktywów ogółem oraz ponad połowę wartości aktywów trwałych (odpowiednio 58,4% w 1997 roku i 59,5% w 2007 roku).

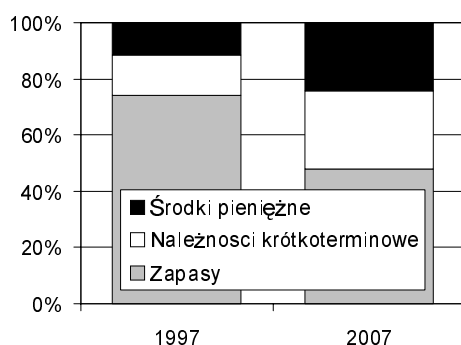
Kolejną ważną grupę stanowiły urządzenia techniczne i maszyny, które cechują się również ograniczonymi możliwościami szybkiego spieniężenia. Są to bowiem specjalistyczne urządzenia i maszyny, na które popyt na rynku jest ograniczony. Sumując te dwie pozycje aktywów dochodzi się do wniosku, że blisko 75-80% składników aktywów trwałych w badanych przedsiębiorstwach może się okazać trudna do szybkiej zamiany na środki pieniężne, w sytuacji ewentualnego kryzysu ekonomicznego. Pozytywnym natomiast zjawiskiem jest rosnący udział środków transportu w aktywach ogółem i w wartości aktywów trwałych. Cechuje je bowiem uniwersalność wykorzystania zarówno w rolnictwie, jak i w wielu innych dziedzinach gospodarki. Tym samym możliwości ich zamiany na gotówkę są

na tle grup wcześniej wymienionych duże. Inną pozytywną cechą są ich duże zdolności substytucyjne dla zasobów pracy żywej, który jest czynnikiem szybko drożejącym [Runowski, Maniecki 1997].

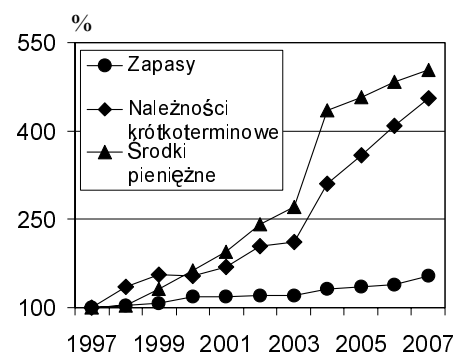
Udział aktywów obrotowych w aktywach razem zwiększył się z 35,7% w 1997 roku do 37,5% w 2007 roku. Należy jednak zauważyć, że w końcowych latach badanego okresu (lata 2004-2005) udział ten dochodził do 40%. W strukturze aktywów obrotowych w 1997 roku największy był udział zapasów (74%), następnie należności krótkoterminowych (14,5%) oraz środków pieniężnych (11,5%). W kolejnych latach obserwowano spadek udziału zapa-

Rysunek 2. Dynamika zmian w rzeczowych aktywach trwałych spółek w latach 1997-2007
Źródło: badania własne.

Rysunek 3. Struktura aktywów obrotowych spółek w 1997 i 2007 roku
Źródło: badania własne.

Rysunek 4. Dynamika zmian w aktywach obrotowych spółek w latach 1997-2007
Źródło: badania własne.

sów i równoczesny wzrost udziału należności oraz środków pieniężnych. W 2007 roku zapasy stanowiły 48% wartości aktywów obrotowych, należności – 27,8%, a środki pieniężne – 24,2% (tab. 4 i rys. 3). Niepokojący jest znaczny w porównaniu z początkowym okresem analizy wzrost udziału należności krótkoterminowych. Tendencja ta nasiliła się szczególnie po 2003 roku. Wzrost udziału środków pieniężnych jest zauważalny w całym badanym okresie, jednak w 2004 roku odnotowano wyraźniejszy skokowy wzrost (z 20,6% w 2003 roku do 25,9% w 2004 roku). Było to spowodowane wyjątkowo korzystnym zbiegiem okoliczności rynkowych w roku przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Rok 2004 okazał się nie tylko sprzyjający w rolnictwie polskim, ale był także korzystny z punktu widzenia możliwości eksportowych produktów rolnych na rynek UE. Dodatkowo należy tu uwzględnić fakt zasilenia finansowego gospodarstw w formie dopłat bezpośrednich.

ZMIANY W POZIOMIE PASYWÓW

Pasywa informują o źródłach sfinansowania majątku. W tabeli 5 przedstawiono dane dotyczące pasywów badanych przedsiębiorstw w latach 1997-2007. Wynika z nich, że kapitał własny średnio na spółkę zwiększył się z 8,3 mln zł w 1997 roku do blisko 20 mln i stanowił dominującą część pasywów. Wzrost kapitału własnego w części wynikał ze wzrostu kapitału podstawowego, ale głównie był zasługą bardzo dynamicznego przyrostu kapitału zapasowego. Kapitał podstawowy zwiększył się w badanym okresie 1,3-krotnie, podczas gdy kapitał zapasowy aż 8,7-krotnie. Warto zauważyć, że począwszy od 2003 roku przedsiębiorstwa zaczęły tworzyć kapitał rezerwy. Pozytywny wpływ na poziom kapitału własnego miał od 2000 roku wzrastający wynik finansowy oraz malejący poziom straty niepodzielonej z lat ubiegłych. Dynamika wzrostu zysku w badanym okresie była duża (wzrost 7,4-krotny) i wynikała z jednej strony z niskiego poziomu zysku w wyjściowym roku analizy i korzystnych warunków dla kształtowania się zysku w końcowym jej okresie. Zobowiązania długoterminowe, przyjaźniejsze dla przedsiębiorstw niż zobowiązania krótkoterminowe wzrosły z 652 tys. zł w 1997 roku do 1070 tys. zł w 2007 roku (wzrost o 64,2%), a więc w stopniu zbliżonym do wskaźnika skumulowanej inflacji. Podobną tendencję odnotowano w dynamice zmian zobowiązań krótkoterminowych (wzrost o 58,9%). Są to zjawiska pozytywne. Należy jednak zauważyć, że jest to, poza pozytywnymi tendencjami panującymi w rolnictwie, zasługą aktywnej roli właściciela, który w trosce o dobre przygotowanie przedsiębiorstw do konkurencji na rynku UE począwszy od 2002 roku zasiliał finansowo badane przedsiębiorstwa stosując dopłaty do kapitału na pokrycie części kosztów inwestycyjnych, jak również na pokrycie części strat z lat ubiegłych, w tych przedsiębiorstwach, gdzie straty te zagrażały dalszemu funkcjonowaniu przedsiębiorstwa.

Z wykonanego rachunku korelacji wynika, że wskaźnik poziomu wartości kapitału własnego jest skorelowany zarówno z wartością aktywów trwałych ($r = 0,92$), jak i aktywów obrotowych badanych przedsiębiorstw ($r = 0,87$), wynikiem finansowym spółek ($r = 0,67$) oraz wartością przychodów ($r = 0,79$) i kosztów działalności ($r = 0,76$).

STRUKTURA PASYWÓW

Analiza struktury pasywów (tab. 6) dowodzi, że w latach 1997-2007 następował wzrost udziału kapitału własnego w pasywach ogółem. Udział ten zwiększył się z 76,4% w 1997

Tabela 5. Pasywa spółek ANR w latach 1997-2007

Wyszczególnienie	Wartość [lys. zł] w roku										
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. Kapitał (fundusz) własny	8 290,7	8 676,3	8 874,2	9 539,1	9 967,4	11 082,2	11 914,4	14 792,6	16 382,6	17 717,7	19 998,2
I. Kapitał (fundusz) podstawowy	6 219,2	6 555,3	6 823,1	7 188,3	7 213,5	7 345,7	7 351,9	7 795,2	7 795,2	7 804,5	7 964,0
II. Kapitał (fundusz) zapasowy	1 084,8	1 366,2	1 581,1	1 637,8	2 131,4	3 080,9	3 982,0	5 383,7	6 810,3	8 054,1	9 421,8
III. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny	889,4	879,5	866,8	837,0	811,2	789,9	750,9	734,0	729,1	701,8	692,7
IV. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	5,2	9,7	0,0	0,0	0,0	0,0	79,4	97,5	351,9	617,8	779,9
V. Zysk (strata) z lat ubiegłych	-8,2	-121,3	-310,1	-477,6	-386,3	-284,6	-386,7	-206,6	-156,2	-144,1	-15,0
VI. Zysk (strata) netto	156,9	-13,1	-86,7	353,6	197,6	150,3	136,8	988,7	852,4	683,7	1 154,8
B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania	2 559,1	3 135,6	3 708,6	3 758,6	3 784,6	3 750,0	4 177,2	3 816,3	3 753,5	4 419,7	4 595,8
I. Rezerwy	3,5	6,0	1,0	3,7	21,8	36,7	64,0	74,1	72,6	85,2	162,6
II. Zobowiązania długoterminowe	651,6	600,2	430,1	573,5	478,7	496,0	738,4	605,4	594,9	1 047,4	1 069,7
III. Zobowiązania krótkoterminowe, w tym:	1 735,3	2 169,7	2 708,0	2 463,0	2 611,1	2 599,6	2 783,9	2 533,6	2 512,3	2 676,8	2 758,2
zobowiązania krótkoterminowe	1 697,3	2 118,9	2 655,7	2 408,0	2 553,2	2 538,5	2 724,7	2 472,6	2 452,7	2 614,7	2 694,0
fundusze specjalne	38,0	50,8	52,3	55,0	57,8	61,1	59,2	61,1	59,7	62,1	64,2
IV. Rozliczenia międzyokresowe	168,7	359,7	569,4	718,3	673,0	617,8	590,9	603,1	573,7	610,3	605,4
Pasywa razem	10 849,8	11 811,9	12 582,8	13 297,7	13 752,0	14 832,2	16 091,6	18 608,9	20 136,1	22 137,4	24 594,0

Źródło: badania własne.

Tabela 6. Struktura pasywów spółek ANR w latach 1997-2007 [%]

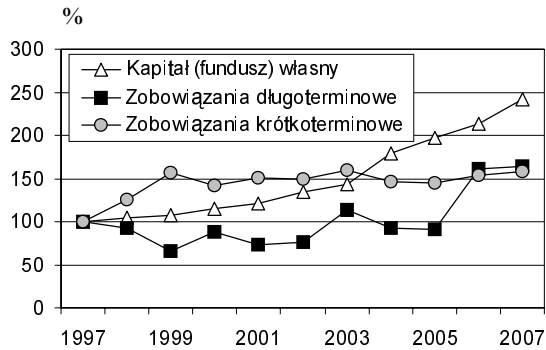
Wyszczególnienie	Udział w % w roku										
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. Kapitał (fundusz) własny	76,4	73,5	70,5	71,7	72,5	74,7	74,0	79,5	81,4	80,0	81,3
I. Kapitał (fundusz) podstawowy	57,3	55,5	54,2	54,1	52,5	49,5	45,7	41,9	38,7	35,3	32,4
II. Kapitał (fundusz) zapasowy	10,0	11,6	12,6	12,3	15,5	20,8	24,7	28,9	33,8	36,4	38,3
III. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny	8,2	7,4	6,9	6,3	5,9	5,3	4,7	3,9	3,6	3,2	2,8
IV. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5	1,7	2,8	3,2
V. Zysk (strata) z lat ubiegłych	-0,1	-1,0	-2,5	-3,6	-2,8	-1,9	-2,4	-1,1	-0,8	-0,7	-0,1
VI. Zysk (strata) netto	1,4	-0,1	-0,7	2,7	1,4	1,0	0,9	5,3	4,2	3,1	4,7
B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania	23,6	26,5	29,5	28,3	27,5	25,3	26,0	20,5	18,6	20,0	18,7
I. Rezerwy	0,0	0,1	0,0	0,0	0,2	0,2	0,4	0,4	0,4	0,4	0,7
II. Zobowiązania długoterminowe	6,0	5,1	3,4	4,3	3,5	3,3	4,6	3,3	3,0	4,7	4,3
III. Zobowiązania krótkoterminowe, w tym:	16,0	18,4	21,5	18,5	19,0	17,5	17,3	13,6	12,5	12,1	11,2
zobowiązania krótkoterminowe	15,6	17,9	21,1	18,1	18,6	17,1	16,9	13,3	12,2	11,8	11,0
fundusze specjalne	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
IV. Rozliczenia międzyokresowe	1,6	3,0	4,5	5,4	4,9	4,2	3,7	3,2	2,8	2,8	2,5
Pasywa ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

roku do 81,3% w 2007 roku. W porównywanych latach zmieniła się struktura kapitału własnego. Zmniejszył się udział kapitału podstawowego, natomiast wzrastał sukcesywnie udział kapitału zapasowego oraz wyniku finansowego netto roku obrotowego. Udział kapitału podstawowego zmniejszył się z 57,3% pasywów ogółem w 1997 roku do 32,4% w 2007 roku. Natomiast udział kapitału zapasowego wzrósł w analogicznych latach z 10,0 do 38,3%. Warto również zauważyć, że zmniejszył się udział zarówno zobowiązań długoterminowych (z 6,0% w 1997 roku do 4,3% w 2007 roku), jak i zobowiązań krótkoterminowych (spadek odpowiednio z 16,0 do 11,2%). W żadnym z badanych lat udział kapitału obcego nie przekroczył 30% pasywów.

Analiza zmian w źródłach finansowania majątku wskazuje, że największą dynamiką wzrostu cechował się kapitał rezerwowy (wzrost 46-krotny), przy czym wartościowo nie jest to przyrost znaczący (z 3,5 tys. zł w 1997 roku do 162,6 tys. zł w 2007 roku średnio na spółkę). Jest on tworzony głównie z uwagi na wzrastające koszty pracy i koszty związane z przejściami pracowników na emerytury lub renty. Na rysunku 5 przedstawiono dynamikę zmian wybranych składników pasywów. Wysoką dynamiką wzrostu w badanym okresie cechował się kapitał własny spółek. Zobowiązania długoterminowe po spadku w początkowych latach analizy ponownie

zaczęły wzrastać, począwszy od 2002 roku, a ich poziom w 2007 roku ukształtował się w wysokości o 64,2% wyższym niż w roku wyjściowym, tj. wystąpił wzrost w stopniu zbliżonym do skumulowanej inflacji za badany okres (52,3%). Zobowiązania krótkoterminowe po początkowym okresie wzrostu (lata 1997-1999) utrzymywały się na stabilnym poziomie, a za cały badany okres ich przyrost wyniósł 58,9%, co oznacza wzrost zbliżony do poziomu

Rysunek 5. Dynamika zmian w źródłach finansowania majątku spółek w latach 1997-2007
Źródło: badania własne.

zobowiązań długoterminowych. Tym samym w całym badanym okresie, po uwzględnieniu inflacji, można mówić o stałym, realnym zadłużeniu badanych przedsiębiorstw, co w zestawieniu z przyrostem majątku ogółem oznacza spadek obciążenia majątku zobowiązaniami.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania wskazują, że badane przedsiębiorstwa odnotowały w latach 1997-2007 znaczący wzrost wartości majątku ogółem. Jego przyrost przekroczył poziom skumulowanego wskaźnika inflacji za badany okres. Oznacza to realny wzrost wartości księgowej aktywów ogółem. Należy równocześnie zauważyć, że przyrostowi temu nie towarzyszył wzrost zadłużenia, a przeciwnie poziom zadłużenia zmniejszył się. Ukształtowanie się takiej tendencji przy wygenerowanym poziomie zysku nie byłoby możliwe bez finansowego wsparcia ze strony właściciela spółek, tj. Agencji Nieruchomości Rolnych. Pozytywnie należy ocenić zmiany w strukturze aktywów trwałych, które polegały na zmniejszeniu się udziału składników mniej mobilnych (budynków i budowli oraz specjalistycznych maszyn i urządzeń) i wzroście udziału składników łatwiej spieniężalnych i cechujących się dużymi zdolnościami substytucyjnymi dla drożającego czynnika pracy żywej. Niepokojące zjawisko wystąpiło w zmianie struktury aktywów obrotowych, polegające na wzroście udziału należności krótkoterminowych. Może to być wynikiem niskiej sprawności zarządzania należnościami, a także wykorzystywania swojej przewagi rynkowej przez odbiorców produktów rolnych i przetwórców. Warto zastanowić się nad możliwymi sposobami zwiększenia swojej siły przetargowej na rynku przez badane przedsiębiorstwa. Uzyskane w trakcie badań wyniki mogą stanowić podstawę odniesienia dla porównywania wyników przez poszczególne przedsiębiorstwa hodowli roślin i zwierząt do zaprezentowanych w artykule średnich wartości dla całej grupy tych przedsiębiorstw.

LITERATURA

- Runowski H. 1997: Postęp biologiczny w rolnictwie. Wyd. SGGW, Warszawa.
 Runowski H. 2002: Finansowanie inwestycji w spółkach hodowli roślin i zwierząt AWRSP. Wyd. Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
 Runowski H., Maniecki F. 1997: Tendencje zmian w organizacji i ekonomice przedsiębiorstw. [W:] Postęp techniczny a organizacja gospodarstw rolniczych. Wyd. SGGW, Warszawa.
 Siemińska E. 2003: Finansowa kondycja firmy – metody pomiaru i oceny. Wyd. Poltext, Warszawa, s. 43-44.
 Siudek T. (red.) 2006: Wybrane zagadnienia z finansów. Wyd. SGGW, Warszawa, s. 27-29.

- Strużycki M., Leszczyński Z., Suszyński C., Skowronek-Mielczarek A., Bojewska B. 2002: Zarządzanie przedsiębiorstwem. Wyd. Difin, Warszawa, s. 300-302.
- Wyszkowska Z. 1996: Wybrane elementy wskaźnikowej analizy finansowej na przykładzie przedsiębiorstw rolniczych. Wyd. Akademii Techniczno-Rolniczej, Bydgoszcz s. 20.

Henryk Runowski

HOW TO USE THE BALANCE SHEET TO ASSESS THE STATE OF ART AND THE CHANGES OF FINANCIAL AND ECONOMIC SITUATION OF BREEDING COMPANIES?

Summary

The paper aims to present the possibilities how to use the balance sheet to assess the state of art and the changes of financial and economic situation of breeding companies. There were analyzed plant and animal breeding companies owned by the Agency of Agricultural Property. There were analyzed the structure and dynamics of changes of both assets and liabilities of balance sheets in the period 1997-2007. The results could be used as a basis for comparisons for particular company with regard to whole analyzed group.

Adres do korespondencji:
prof. dr hab. Henryk Runowski
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw SGGW
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (0 22) 593 40 20
e-mail: henryk_runowski@sggw.pl